

Янка Трацяк
(Горадня)

З духоўнай спадчыны беларускага каталіцкага духавенства міжваеннага перыяду

Патрэба інкультурацыі беларускага грамадства дыктавала неабходнасць асэнсавання біблейска-хрысціянскай традыцыі, што, у сваю чаргу, патрабавала адпаведнай літаратуры: кнігаў Бібліі, літургічных тэкстаў, малітоўнікаў, катэхізмаў на беларускай мове, а таксама ўласнабеларускіх навуковых і навукова-папулярных даследаванняў багаслоўскага, філасофскага і гістарычнага характару.

Пераклады Святога пісання (Кнігі Старога і Новага Запавету), літургічных тэкстаў, катэхізісу, малітоўнікаў, багаслоўскіх тэкстаў і іншай рэлігійнай літаратуры з'яўляюцца істотнай адзнакай духоўнага адраджэння кожнага народу. Патрэба данесці слова Хрыста ў зразумелай мове выцякае з біблейскіх тэкстаў і з'яўляецца непасрэдным абавязкам апостальскай дзейнасці. Рускі багаслоў, філосаф і гісторык царквы прат. Г. Флароўскі пісаў: „Пераклад Бібліі заўсёды быў найвялікшай падзеяй у лёсах народаў і заўсёды адзначаўся пэўным прагрэсам і подзвігам. Пастаяннае слуханне Евангелля на блізкай мове падчас набажэнства, прымушае і дапамагае помніць пра Хрыста і насіць яго жывы вобраз у сэрцы”¹.

„Выданьне Бібліі ці толькі Новага Запавету па-беларуску было ў пэўным сэнсе актам самасцвярджэння, прызнання, што „хлопская мова”, нізкая гаворка, якою пагарджалі расейцы і палякі, была сапраўднай мовай, ня толькі здатнаю выказваць думкі паэтычнага

¹ Г. Фларовский, *Пути русского богословия*, Париж 1993, с. 6.

генія — да прыкладу, Купалы ці Коласа, — але і варгаю данесьці пасланьне Слова Божага народу сялянскай Беларусі і ўсяму свету”².

У 1920-1930-я гады ідэя перакладу Святога Пісання становіцца нацыянальнай справай. У праваслаўным асяродку перакладамі на беларускую мову займаліся святары Чальцоў, В. Раманаў, С. Паўловіч³. У пратэстанцкім — Лукаш Дзекуць-Малей. Менавіта Л. Дзекуць-Малей перадаў свае пераклады са стараславянскай мовы Новага Запавету А. Луцкевічу і той захапіўся працай, бо ўбачыў у перакладзе не толькі сродак сцвярджэння і прызнання беларускай мовы, абуджэнне нацыянальнага гонару, але і сродак паяднання беларускага народу. А. Луцкевіч у працэсе працы над перакладам звяртаўся да Б. Тарашкевіча, Р. Астроўскага, К. Езавітава, А. Станкевіча, А. Уласава і іншых⁴. Новы Заповіт, у перакладзе А. Луцкевіча, быў выдадзены ў 1931 г.

Выданне гэта падштурхнула праваслаўную і каталіцкую канфесіі ў Беларусі выдаць колькі біблейных тэкстаў на беларускай мове. Група беларускіх каталіцкіх святароў даслала папу Пію XI мемарандум з папярэджаннем аб тым, што „народ можа стаць ахвяраю „сектанцкіх” уплываў, калі святары ў Беларусі і далей не будуць мець магчымасці карыстацца роднай мовай”⁵. У 1930 г. выходзіць з друку на беларускай мове *Historyja światej abo Biblijnaja Staroha Zakonu* магістра тэалогіі, кс. Вінцэнта Гадлеўскага⁶. З нагоды выхаду кнігі, „Chryścijanskaja Dumka” (1930, № 11-12, 23) змясціла некалькі кароткіх анатацый: „кніжка напісана паважна, цікава, выданна старанна і багата ілюстравана [у кнізе налічвалася 44 ілюстрацыі і дзве карты — Я. Т.]. Будзе дужа карысна як для моладзі школьнай, так і для шырокіх масаў беларусаў католікаў” і „тэкст кніжкі папярэджаны прадмовай і метафарычнымі ўвагамі, якія кожнаму даюць магчымасць адрозніць, што ў кнізе ёсць галоўнага, а што другараднае (...) рэч вельмі цэнная пры навучанні і паўтаранні”. У структурным плане *Historyja światej abo Biblijnaja Staroha Zakonu* падаецца паводле біблейскіх эпохаў і складаецца з 4 раздзелаў: 1 — эпоха першых людзей, 2 — эпоха патрыярхаў, 3 —

² Г. Пікарда, *Нябеснае польмя: Досьлед пачаткаў беларускага перакладу Новага Запавету і Псалмоў (1931)*, „Спадчына”, 1995, № 4, с. 170.

³ В. Романов, *Pieršyja malitwy i paznannie chryścijanskaj prawaslaunaj wiery (Pierakład z rasiejskaha)*, Wilnia: Wyd-wo: W. Łastouskaha, 1918, s. 32; С. Паўловіч, *Свяшчэнная гісторыя Старога Запавету з 10 малюнкамі і геаграфічнай картай Палестыны*, Вільня 1926, с. 167; ён жа, *Свяшчэнная гісторыя Новага Запавету: Падручнік для беларускіх школ і самаадукацыі*, Варшава 1936, с. 152.

⁴ Г. Пікарда, *Нябеснае польмя...*, „Спадчына”, 1995, № 4, с. 171.

⁵ Там жа, с. 174.

⁶ W. Hadleuski, *Historyja Świataj abo Biblijna Staroha Zakonu*, Wilnia 1930, s. 167.

эпоха Майсея, 4 — эпоха прарокаў. Напрыканцы кожнага раздзела пададзены кароткі агляд эпохі.

Праз два гады была надрукавана і *Historyja Źwiataja abo Biblejna-ja Nowaha Zakonu* таго ж аўтара⁷. В. Гадлеўскі, пры напісанні гэтай кнігі, выкарыстоўвае традыцыйны метад, сінтэзуючы паданні чатырох евангелістаў аб жыцці і дзейнасці Ісуса Хрыста. Зазначым, што абедзве *Historyi...* В. Гадлеўскага не з'яўляюцца перакладнымі — гэта аўтарская інтэрпрэтацыя тэкстаў Бібліі. Заслуга В. Гадлеўскага не толькі ў тым, што ён апрацаваў лаціна-грэцка-польскамоўныя (магчыма і царкоўнаславянскія) тэксты Старога і Новага Запавету і знайшоў патрэбныя словы-адпаведнікі ў сваёй мове, каб перадаць змест сусветнага помніка культуры, але і ў тым, што ён адзін з першых паказаў лінгвістычныя (граматычныя, сінтаксічныя, лексіка-семантычныя) магчымасці беларускай мовы ў жанры біблейнай гісторыі. (Нагадаем, што *Свяшчэнная гісторыя Старога і Новага Запаветаў* С. Паўловіча выйшлі з дазволу Праваслаўнай царквы адпаведна ў 1926 і 1936 гадах).

Важна ўлічыць і тое, што праца над *Historyjami...* для В. Гадлеўскага была падрыхтоўчай працай над перакладамі Старога і Новага Запавету. У архіве г. Вільні знаходзіцца рукапісны варыянт *Ewangelje na bialaruskaj mowe. Peraklad i kamentar k.s. Hadleuskaga Wincenta — 1938*⁸. Заслугоўвае ўвагі прадмова перакладчыка, у якой ён сцвярджае патрэбнасць перакладу ў сувязі з тым, што „пераклады Ф. Скарыны і В. Цяпінскага ўстарэлі і не ўсім зразумелыя, а новыя выдаюцца сектантамі і маюць свае мэты ў раз'яднанні Хрыстовага касцёла і душы беларускага народу”⁹. Тут варта згадаць цытату, якую прыводзіць Г. Пікарда адносна адной з мэгаў перакладу В. Гадлеўскага: „Праца гэта рыхтавалася з 1933 г., каб проціпаставіцца посьпеху нядаўна выдадзенага перакладу гэтай кнігі [г.зн. Новага Запавету — Г. П.], зробленага метадыстамі, які мае дагматычныя памылкі, а таксама шматлікія недасканаласці ў беларускай мове”¹⁰ — маецца на ўвазе беларускамоўны тэкст Новага Запавету 1931 г. выдання: „Дык цяпер, як ніколі дасьпела патрэба перакладу сьв. Пісаньня на жывую беларускую мову”, — зазначыў В. Гадлеўскі ў прадмове, і падкрэсліў, што ён стараўся даць свайму народу як пазнанне, так і зразуменне хрысціянскай навукі¹¹. Пераклад быў зроблены з ужыванага ў каталіцкіх касцёлах лацінскага тэксту *Vulgaty*. Аўтар кары-

⁷ W. Hadleuski, *Historyja Świataja abo Biblijna Nowaha Zakonu*, Wilnia 1933, s. 186.

⁸ Дзяржаўны гістарычны архіў Літвы (далей: ДГАЛ), ф. 604, в. 1, спр. 821а.

⁹ ДГАЛ, ф. 604, в. 1, спр. 821а, арк. 1.

¹⁰ Г. Пікарда, *Нябеснае полемя...*, с. 175.

¹¹ ДГАЛ, ф. 604, в. 1, спр. 821а, арк. 1.

стаўся перакладамі з нямецкай, польскай, французскай і грэцкай моваў. Архіядыяцэзіяльнай камісіяй па цэнзараванні і выданні кніг адносна перакладу В. Гадлеўскага было зроблена каля адной тысячы заўваг, вартых і неістотных¹². Большасць з іх кранае праблемы высокага (царкюўнага) стылю ў беларускай мове. *Śatyry Ewangeliji i Apostalskija Dzieji* былі выдадзеныя ў 1939 г.

Пра якасці перакладу В. Гадлеўскага, Г. Пікарда заўважыў, што ён можа і больш дакладны, саступае высокакаснаму літаратурнаму варыянту Луцкевіча; аднак ён, без сумніву, лепшы за пазнейшыя пераклады Новага Запавету магістра П. Татарыновіча (1954, 1974) і доктара Я. Станкевіча (1970)¹³.

Першы малітоўнік на беларускай мове *Boh z nami* быў укладзены і выдадзены Б. Пачобкам у 1915 г. Чарговы малітоўнік *Holas duszy* уклаў К. Стаповіч у 1926 г. Глыбокім рэлігійным пафасам прасякнута аўтарская прадмова: „Мілы браце Беларусе! Калі Бог пазволіў нам даваць чэсьць Яму ў роднай мове нашай, лічыў я патрэбным злажыць вось гэту кніжку, каб праслужыцца патрэбам душы тваёй... Дасьць Бог, што як станем роднай мовай Яго хваліці, будуць і слоўцы да таго гладзейшыя... Тварыў я тут мала: даў тое, што і сам знайшоў у пісьменстве вялікіх песьняроў мыслі рэлігійнай. Пазволь, о Божа, узрасьці зярняткам гэтым на ніве Тваёй”¹⁴. У 1934 г. намаганьнямі В. Гадлеўскага *Holas duszy* быў перавыдадзены. У прадмове В. Гадлеўскі зазначыў, што гэты малітоўнік складзены для моладзі, а таму ён зрабіў невялікія змены і сабраў усе рэлігійныя песні, імкнуўся не пашыраць памераў кнігі з улікам, каб яна была выгаднай у карыстанні. Другое выданне складаецца з 5 частак: *Пацеры і Катэхізмы, Малітвы, Сакрамэнты, Літаніі, Набожныя песні*. Не змешчаны ў ім *Дарога крыжа, Ружанец, Песні жалю*, а таксама раздзелы аб тарцыярстве і разважанні аб святах года.

У 1927 г. быў надрукаваны *Karotki katechizm dla Bielarusau Katolikou*¹⁵. Патрэба такога катэхізму вынікала з таго, што папярэднія „былі пераважна працай асобаў свецкіх, якія давалі панявольніцку пераклад з польскай на беларускую мову катэхізму кс. Філахоўскага. (...) Іначай справа маецца з абгавораным катэхізмам. Пераклады і ўклады яго даканаў кс. д-р філасофіі і тэалогіі Я. Рэшаць, каплан добра азнаёмлены з прадметам свае працы”¹⁶. Гэты катэхізм

¹² ДГАЛ, ф. 604, в. 1, спр. 822, арк. 1-49.

¹³ Г. Пікарда, *Нябеснае польмя...*, с. 175.

¹⁴ *Holas Duży. Kniżka da nabażenstwa dla bielarusau-katolikau* (Ułażyu Ks. K. Stepowič) 2 wydańnie, papraulenaje i dapounienaje, Vilnia 1934, s. 3.

¹⁵ J. Rešac, *Karotki Katechizm dla bielarusau-katolikau*, Wilnia 1927, s. 47.

¹⁶ A.W., *Rec.: Ks. Dr. J. Rešac: Karotki Katechizm dla bielarusau-katolikau*, Wilnia 1927, „Chryścijanskaja Dumka”, 1928, № 2, s. 6.

адрозніваўся ад папярэдніх чысцінёй мовы, больш спрошчаным тлумачэннем рахунку сумлення, а таксама зваротамі да беларусаў і адпаведнымі малітвамі. Гэта быў першы катэхізм укладзены свядомым беларускім святаром.

У 1922 г. выходзяць з друку першыя кнігі па казнадзеістве ў трох тамах Ільдэфонса Бобіча *Niadzielaśnija Ewanhieliu i Nawuki*. У прадмове да кнігі рэдактар-выдавец А. Станкевіч робіць ракурс у пачатак XVI ст., акцэнтуючы ўвагу на тым, што, як і ў часы Ф. Скарыны царкоўнаславянская мова была мала зразумелай народу, так і цяпер Божае Слова малазразумелае і малакарыснае ў польскай мове, а там, дзе няма зразумення св. Евангеліі, там няма „а ні Богу ко чці”, а ні „людзям посполітым к научэню”¹⁷. *Niadzielaśnija Ewanhieliu i Nawuki* І. Бобіча ўяўлялі сабой збор казанняў (навукаў), складзеных на падставе Новага Завету, тагачаснай багаслоўскай думкі ў цеснай сувязі з рэальнымі патрэбамі духоўнага аднаўлення і былі настольнымі кнігамі святароў, якія праводзілі казанні на беларускай мове. У другой палове 1920-х і ў 1930-х гадах І. Бобіч адыходзіць ад актыўнай беларускай дзейнасці. У гэты час ён плённа працуе ў галіне казнадзеіства. Піша артыкулы і рэцэнзіі ў польскамоўным друку, з’яўляецца супрацоўнікам такіх сур’ёзных тэалагічных выданняў, як „Przegląd Homiletyczny” (выходзіў у г. Кельцы) і „Nowa Biblioteka Kaznodziejska” (Люблін)¹⁸. У *Encyklopedii katolickiej*, між іншым, адзначана, што І. Бобічу належаць сцвярджэнні аб неабходнасці папулярызацыі ў казаннях тэалагічнай навукі, што галоўнай мэтай душапастарскай працы, паводле І. Бобіча, з’яўляецца не толькі пазнанне Бібліі, але і азнаямленне з катэхызмам, і, наогул, усе магчымыя навучанні; прычыніўся ён і да папулярызавання і ўдасканалення формы

¹⁷ I. Bobič, *Niadzielaśnija Ewanhieliu i Nawuki. Čaść pieršaja (ad 1-aj niadzieli Adwentu da Wialikodnia)*, pad. red. ks. Ad. Stankiewiča, Wilnia: „Krynica”, 1922, s. 62; *Niadzielaśnija Ewanhieliu i Nawuki. Čaść druhaja (ad niadzieli pa Wialikadni da X Niadzieli pa Zialionych świątkach)*, pad. red. ks. Ad. Stankiewiča, Wilnia: „Krynica”, 1921, s. 74; I. Bobič, *Niadzielaśnija Ewanhieliu i Nawuki. Čaść treciaja (ad Zialionych świątkau da...)*, pad. red. ks. Ad. Stankiewiča, Wilnia: „Krynica”, 1921, s. 66.

¹⁸ Асобнымі выданнямі на польскай мове выйшлі кнігі І. Бобіча: *W ślady Maryi. Nauki majowe o obowiązkach chrześcijańskich*, Kraków 1927, ss. 208; *W szkole biedaczyny z Asyżu. Nauki dla tercjarzy franciszkańskich*, Poznań 1929, ss. 364; *Pod znakiem Rożanca św.: 15 nauk dla kół żywego Różańca*, Kielce 1930, ss. 63; *Na głębiach duszy. Nauki rekolekcyjne dla nauczycielstwa szkół powszechnych*, Poznań 1931, ss. 61; *Na niedziele. Rozważania niedzielne na tle perykop ewangelicznych*, Kielce 1931, ss. 120; *Wykład codziennego pacierza i katechizmu (w trzech tomach)*, Lwów 1937; *Śłużba Boża. 15 kazań liturgicznych o nabożeństwach parafialnych ze szczególniejszym uwzględnieniem obrzędów Mszy św.*, Kielce 1935, ss. 180; *Jezus Chrystus syn Boży: wykład Ewangelii św. Marka w 65 homiliach*, Lwów 1938, ss. 312 і іншыя.

гамілічнага прароцтва¹⁹. Бібліяграфія прац І. Бобіча па казнадзействе і гамілетыцы ў *Słowniku teologów polskich* налічвае 215 пазіцый, у тым ліку 12 манаграфій і 36 рэцэнзій. У гэты пералік не ўключаны 3 кнігі *Nadzielańsija Ewanheli i Nawuki...* на беларускай мове, а таксама артыкулы ў беларускамоўным друку.

Інтэрпрэтацыі такіх кніг, як *Rużaniec da Najświaciejszaj Dziewy Maryi, Pieśni žalby (razważanni ab mukach i śmierci Isusa Chrystusa), Daroha kryža*, былі зроблены кс. Я. Семашкевічам²⁰. Адзіная загана гэтых перакладаў — уплыў польскай мовы. „Хрысьціянская Думка” (1928, № 11) з нагоды выхаду *Rużanca...* пісала, што „з вядомых на сёння паэтаў, якія прыхільныя да каталіцтва Я[нка] С[емашкевіч] будзе найбольш адпаведным для падобных перакладаў”. Ды не толькі *Rużaniec...*, але і *Pieśni žalby...* і *Daroha kryža* патрабавалі паэтычнасці, вобразнасці, майстэрства валодання словам. Невыпадкова гэтым жанрам рэлігійнай літаратуры займаліся паэты-святары.

Да канца 1930-х гадоў выйшла некалькі кніг багаслоўскага характару беларускіх святароў у якасці дапаможнікаў для правядзення казанняў і больш паглыбленага вывучэння асноў рэлігіі. Да ліку такіх кніг можна аднесці працы В. Шутовіча, А. Станкевіча, Б. Пачобкі.

У прадмове да кнігі В. Шутовіча *Majowoja čytanka...* А. Станкевіч зверне ўвагу на тое, што патрэба гэтай кніжыцы ў беларускім рэлігійным жыцці адчувалася даўно: „Кніга напісана проста, арыгінальна і добрай беларускай мовай”²¹. У арыгінальнасці твора сумнявацца не варта. В. Шутовіч выступае не проста як казнадзей і святар, а як сапраўдны апостал свайго народу, для якога яго лёс і шлях з’яўляецца такімі ж важнымі і святымі, як і хрысціянская ідэя. Зрэшты, звернемся да тэксту, дзе аўтар піша, што „ворагі беларускага народу ўводзяць у яго жыццё рэлігійную калатню: каб аслабіць, знішчыць здаровую веру і зацямніць апостазіяй або гарэзіяй. (...) Які б магутны і вялікі не быў бы народ, але калі ён памыліцца ў сваёй веры, альбо згубіць яе, — такі народ доўга не праіснуе”²². Не менш важнай з’яўляецца надзея і любоў для народу. Згодна гэтым хрысціянскім каштоўнасцям можна давесці народ да згоды і еднасці, каб збудаваць сваё хрысціянскае і беларускае жыццё²³.

¹⁹ M. Bizoowski, Z. Pilch, *Bobicz Ildefons, ks.*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. II, Lublin 1976, s. 689-690.

²⁰ S. I., *Rużaniec Najświaciejszaj Dziewy Maryi*, Wilnia: „Chryścijanskaja Dumka”, 1928, s. 35; *Pieśni žalby: razważanni ab mukach i śmierci Isusa Chrystusa*, Wilnia 1929, s. 30; *Daroha kryža*, Wilnia: Adbitki „Chryścijanskaj Dumki”, 1930, s. 32.

²¹ W. Śutowiś, *Majowaja čytanka (Ab wiery, nadzieji i lubowi)*, Vilnius 1940, s. 2.

²² Там жа, с. 46.

²³ Там жа, с. 137-138.

Пасля выхаду з друку *Bożaha Slowa...*²⁴ А. Станкевіча, у беларускім друку з’явілася невялікая рэцэнзія, у якой было адзначана, што кс. А. Станкевіч на падставе хрысціянскай навукі закрануў усе жыццёвыя і божыя справы: навукa і рэлігія, аб падзеле добром, як чалавек павінен адносіцца да сучасных багаццяў, аб патрэбе веры і прычынах няверы, аб патрыятызме, аб малітве і хрысціянскай справядлівасці, аб неразарванасці жанітва і аб сканчэнні свету. Рэцэнзент пісаў, што ў гэтай кнізе „Ад. Станкевіч паўстае як глыбокі казнадзеі, знаўца і прапаведнік слова Божлага і сапраўдны пастар беларускага народу”²⁵. Асобныя фрагменты *Божлага слова...* з каментарамі У. Конана друкаваліся ў „Нашай Веры” (1998, № 3). Паводле У. Конана — гэта „ўзоры рэлігійна-асветніцкіх твораў і беларускага касцельнага красамоўства Адама Станкевіча”²⁶.

Даследаванні беларускіх каталіцкіх святароў па філасофіі і тэалогіі ўяўляюць сабой нешматлікія творы: доктарскія дысертацыі, манаграфіі, навукова-папулярныя брашуркі і артыкулы, у якіх святары, імкнуліся да асэнсавання, тлумачэння, каментарыяў кніг Бібліі і філасофіі Тамаша Аквінскага²⁷.

²⁴ A. Stankiewicz, *Bożaje Slova. Lekcyi, Evanhelii i Pramovy na Niadzieli i Śviaty*, Lvou — Vilnia 1938, s. 372.

²⁵ *Сапраўдныя пастары беларускага народу*, „Шлях моладзі”, 1938, № 13.

²⁶ У. Конан Уладзімір, *Лідэр беларускага каталіцкага адраджэння*, Мінск: „Наша Вера”, 1998, № 3 (6).

²⁷ Характэрнай у гэтым сэнсе з’яўляецца дысертацыя на навуковую ступень доктара філасофіі а. Ф. Абрантовіча: *Філасофская канцэпцыя Лоскага*, абароненая ў Лювэнскім універсітэце, які вылучаў сярод іншых еўрапейскіх універсітэтаў высокім узроўнем навуковых даследаванняў у галіне неасхаластыкі. Пры ацэнцы даследаванняў Ф. Абрантовіча спашлемся на польскую крыніцу: „Фабіян Абрантовіч спрабаваў спалучыць сістэмы Тамаша Аквінскага з расійскай філасофіяй. Найбольш цікавымі былі яго параўнаўчыя даследаванні (на французскай мове) тамізму з інтуіцыянізмам М. А. Лоскага, у якіх ён аргументаваў, што Лоскі дайшоў, хаця і іншым метадам, да тых жа самых высноў, што і Тамаш Аквінскі”. На вялікі жаль па-за ўвагай нашага даследавання застаюцца дысертацыі на званні кандыдатаў і доктараў тэалагічных і філасофскіх навук. Галоўная прычына — іх адсутнасць. Месцазнаходжанне многіх — невядомае. Пакуль што ўдалося адшукаць манаграфію па тэме доктарскай дысертацыі С. Глякоўскага: *Oratio secundum diarium Ioannis de Cronstadt „mea vita in Christo* (Wilnia 1917). Манаграфія знаходзіцца ў бібліятэцы Люблінскага каталіцкага універсітэта. Што да іншых дасертацый, то згадаем толькі назвы некаторых: *Пакора паводле Тамаша Аквінскага* — на ступень доктара тэалогіі Я. Тарасевіча (абаронена ў Фрыбургу, Швейцарыя); *Бальшавіцкае заканадаўства ў Расеі адносна рэлігійнага і маральнага ўзгадавання дзяцей у параўнанні ад Божлага права, натуральнага і аб’яўленага* — А. Неманцэвіча, доктара тэалогіі; І. Бобіч і Т. Падзява — доктары філасофіі, Я. Рэшаць — доктар тэалогіі і філасофіі, Я. Дашута — доктар царкоўнага права.

Ф. Абрантовічу належаць рэлігійна-філасофскія даследаванні: *Newmen i modernizm* (Petersburg 1909), *Kościół a nauka* (Wilnia 1912), *Boh (Filosoficzny narys)* і *Čalawiek*²⁸. Першыя дзве кнігі былі выдадзены на польскай мове, дзве апошнія папярэдне друкаваліся ў „Хрысціянскай думцы” (1928-1929 гг.) і асобнымі кнігамі на беларускай мове выйшлі ў Вільні. У сувязі з выхадам брашуркі *Boh*, „Chryścianskaja Dumka”(1929, № 1) пісала: „Ёсьць гэта кароткі філасафічны нарыс факту існавання Бога. З гэтай брашуркі чытач, хоць у дужа сціслай форме, можа пазнаёміцца з тым усім, пазнаньне чаго няўхільна вядзе да Бога”. Так, Ф. Абрантовіч дае тлумачэнне народнага, навуковага і хрысціянскага разумення Бога, прыводзіць аргументацыю аб існаванні Бога з пункту погляду асобных навук, „навукі навук” (філасофіі) і веры. У пазнаванні Бога ён вылучае чатыры моманты (ступені): 1) звычайны здаровы розум — прыродная крыніца і пачатак усякага іншага пазнання; 2) навуковае пазнанне рацыі — адрозніваецца ад звычайнага тым, што з’яўляецца адзінай, сістэматычнай, пэўнай ведай усяго праз бліжэйшыя і далейшыя прычыны; 3) філасафічнае пазнаванне — паглыбляе навуковае; 4) вера — пад верай разумеем не рэлігійную яе функцыю, а здольнасць чалавечага розуму прызнаваць за праўду тое, што сказана іншымі. Сучасная навука, на думку Ф. Абрантовіча, не можа даць аргументаванага адказу на сем загадак свету пад агульным пытаннем адкуль: адкуль матэрыя і энергія... першы рух... у свеце разумны парадак... жыццё на зямлі... свядомасць у жывым арганізме... чалавечая думка... існаванне ў чалавеку волі і пачуцця розніцы між добром і злом? — усе гэтыя пытанні служаць довадам існавання Бога. Калі свет складае адну замкнёную цэласць, якая мусіць мець рацыю, бо калі кожная рэч мае сваю прычыну, то сума ўсіх рэчаў (свет) без прычыны тым больш быць не можа. Згодна навуцы, у тым ліку і філасофіі, свет гэтай прычыны, рацыі ў сябе не мае, бо складаецца з паасобных частак, якія залежаць адна ад другой. Каб растлумачыць свет, і каб ён мог існаваць, трэба выйсці ў засвет — да Бога. Бог прычыны не мае, бо каб меў, быў бы часткай свету, як усё іншае, але мае сам у сабе рацыю ў тым, што ён не пачынаўся і не канчаўся, што ён ёсць вечны. Кранае Ф. Абрантовіч і праблемы рэлігійнай веры, а таксама праблемы зла (як пагадзіць з Богам зло?). Наогул, трэба сказаць, што брашурка складзена з невялікіх тэзісаў філасофска-багаслоўскага характару па асноўных праблемах пазнання Бога, свету, веры і чалавечай свядомасці. „Усё, што мы казалі аб Богу, — піша аўтар, — ёсць толькі

²⁸ М. А., *Boh: Filosofičny narys*, Wilnia: „Chryścijanskaja Dumka”, 1928, s. 24; М. А., *Čalawiek. Filosofična-hramadzki narys*, Wilnia: „Chryścijanskaja Dumka”, 1929, s. 16.

нарысам і кожны паасобны сказ патрабуе асобнага, доўгага і патрабавальнага развіцця. Мо дасць Бог зробім мы калі і гэта”²⁹.

У брашурцы *Čalawiek* Ф. Абрантовіч разглядае сутнасць чалавека з трох пазіцый: 1) аб чалавеку — адзінцы; 2) аб чалавеку — сям’і; 3) аб чалавеку — грамадзе. Калі навакольны свет падзяляецца на 5 катэгорый: матэрыя нежывая і жывая, матэрыя з пачуццём і свядомасцю, духоўная рэальнасць і рэальнасць вышэйшая над прыродай цялеснай і духоўнай — то менавіта толькі чалавеку ўласціва спалучэнне ўсіх 5 катэгорый, што і стварае ў ім прыродныя і духоўныя вартасці. Калі чалавек з’яўляецца тварэннем Бога, тады і мэты, якія паставіў перад ім Творца, не могуць быць вышэйшымі ад Бога, альбо іншымі. Шчасце з’яўляецца не мэтай, а вынікам імкнення да мэты. Брашура напісана навукова-папулярным стылем і ўяўляе сабой скарочаны тэзісны варыянт тагачаснай хрысціянска-каталіцкай антрапалогіі. Менавіта з такога гледзішча тлумачацца і стасункі чалавека ў сям’і і ў грамадстве.

Да тэмы суадносін Бога і чалавека звяртаецца Баляслаў Пачобка. Яго брашура *Człowiek na wyszynie swajej hodności*, з аўтарскім прысвячэннем „Адраджэньню Наймілейшай Маці Беларусі ды падняццю яе сыноў, а маіх мілых братоў Беларусаў на вышыню праўдзівай людскай годнасці гэту працу ахвяроўваю”, звяртае ўвагу на супярэчныя адносіны душы і цела ў чалавеку, арбітрам між якімі выступае розум. Здаровы і светлы розум заўсёды становіцца на бок душы і тады чалавек дасягае пўнага ўдасканалвання, а хворы і цёмны — на бок цела і тады чалавек можа стаць „жывым трупам, зверам у чалавечай пастаці, стварэннем не годным названня чалавека”. Кожны павінен старацца, каб той розум, які яму даў Бог, зрабіць здаровым і светлым, а для гэтага чалавек павінен ведаць, якіх цnotaў яму варта прытрымлівацца і якіх учынкаў цурацца, каб быць годным названня чалавека. Аўтар, згодна хрысціянскай маралі і этыкі, тлумачыць такія хрысціянскія каштоўнасці, як пакора, разбігнасць, саромнасць, устрымлівасць, цярглівасць, працавітасць, цікавасць, мужства, руплівасць, вытрываласць, мудрасць, паслушнасць, шчырасць, падзячнасць, прыязлівасць, зычлівасць, лагоднасць, літасць, міласць. На заканчэнне прыводзіць „Табліцу маральнасці”, якая павінна быць выпісана ў сэрцы кожнага чалавек”³⁰.

Цікавыя думкі на гэты конт знаходзім у кнігах доктара тэалогіі, прафесара а. Янкі Тарасевіча: „Не дзеля бяды, смутку і цяргнення, а дзеля радасці і шчасця Бог стварыў чалавека, — піша Я. Тарасевіч у рэлігійна-хрысціянскім нарысе *Зло і лякарства на яго*. — Бог

²⁹ М. А. Boh: *Filosofičny narys*.

³⁰ В. Paczobka, *Człowiek na wyszynie swajej hodności*, Wilnia: „Bielarus”, 1915, s. 87.

не чыніць зла, — адкуль жа тады зло на сьвеце?.. Першародным грэхам сваім чалавек зьняславіў сябе; адварнуўся ад крыніцы праўды, прыгажосці, шчасця. Сын Божы прылучыў да сябе яго натуру, і гэтым учынкам ён не толькі вярнуў славу і гонар людскому роду і вызваліў яго ад зла, але зрабіў яго поўным удзельнікам сваёй Боскасьці”. Аўтар разглядае такія пытанні, якія не могуць хваляваць кожнага: што такое Бог, душа, чалавек? Як гэтыя тры субстанцыі існуюць у сумеснай барацьбе супраць зла? У пошуках шляху да ўратавання аўтар звяртаецца да свайго народу з парадай: „Народзе, Беларускі народзе, ты хочаш адбудаваць сваё гаспадарства! Ты хочаш быць магутным, слаўным ва ўсіх галінах людзкага жыцця! Вялізарныя, слаўныя, магутныя гэтыя ідэалы твае! Іх трэба дасягнуць. Але будуй іх на фундаменце Бога-Чалавека”³¹.

Амаль што ў кожнай сваёй працы а. Я. Тарасевіч імкнецца раскрыць патрэбы свайго народу, паказаць шлях да паратунку ў філасофска-тэалагічным асвятленні і шлях гэты адзін — Ісус Хрыстос. Не з’яўляецца выключэннем і кніга *Čalawiek — šukalnik Boha*, у якой аўтар сцвярджае, што ў чалавеку жыве патрэба жыцця, альбо душа, якую даў Бог, і ў якую ўліў жаданне прадвечнай Праўды, невычэрпнага і дасканаллага добра і Вечнага Шчасця — словам тое, што злучае яе з Аўтарам-Творцам. Дзеля гэтага душа чалавека вечна перапоўнена прагай Бога „жаданнем жыць з Ім, у Ім і для Яго”. Чалавек па сваёй прыродзе мае нахіл да добра і да Бога. Такі нахіл, калі чалавек падмацуе яго справядлівай Верай у Бога, можа быць пераможнай сілай. Беларусь — таксама шукальнік Бога. У яго душы, на думку аўтара, існуе магутны нахіл да Бога і да вялікіх святых Хрыстовых ідэалаў. Толькі трэба, каб беларусы для Бога рыхтавалі сваю душу і яму аднаму служылі і тады „ён выбавіць вас з рук ворагаў ваших (з Першай Кнігі Каранёў: 7.3)”³².

Гаворачы аб боскасці, вартасці і годнасці чалавека, нельга не згадаць брашуру А. Станкевіча *Na światła matki (uvahi ab dastojnaści i značenni matki)*. Маці, паводле аўтара, займае першае месца ў тайніцы жыцця. Бог-творца паклікаў яе да тайніцы свайго тварэння. Ад Бога праз маці працягваецца чалавечы род, — што і дало падставы ў гісторыі для ўшанавання яе культу. Высокім узорам любові да маці ў еўрапейскай культуры служыць сам Бог — Ісус Хрыстос. Аўтар прасочвае працэс станаўлення культу маці ў еўрапейскай культуры, цытуе выказванні аб маці вядомых філосафаў, пісьменнікаў і іншых дзеячаў культуры (Канта, Ніцшэ, Гётэ, Бетховена,

³¹ J. Tarasewiĭ, *Zło i lakarstwa na jaho: Relihijna-chryścijanski narys*, Wilnia: „Chryścijanskaja Dumka”, 1928, s. 32.

³² J. Tarasewiĭ, *Čalawiek — šukalnik Boha*, Wilnia: „Chryścijanskaja Dumka”, 1934, s. 46.

М. Забэйдзі-Суміцкага, С. Ясеніна), а таксама біскупаў і тэолагаў. Разглядае вобраз маці ў беларускім фальклоры і беларускай літаратуры (Ф. Багушэвіч, А. Гарун, Я. Колас, З. Бядуля, В. Адважны, П. Трус, М. Лынькоў). Вялікае значэнне маці надае А. Станкевіч як першай школе маральна-сацыяльнага выхавання. Яна ўзгадавацелька фізічнага тыпу народнасці, любові да бацькаўшчыны і народу, апора сям'і, у якой творыцца і развіваецца свядомы патрыятызм, бо менавіта ў сям'і пазнаецца моладзь з гісторыяй свайго народу... Маці стварае спрыяльныя абставіны да развіцця народу ў нацыю. У заключэнне А. Станкевіч цытуе верш Якуба Коласа *Няшчасная маці* — вобраз адзінокай маці, пакінутай сваімі дзяцьмі, — як вобраз такой жа адзінокай Беларусі³³.

У беларускай літаратуры кніга *Na światą matki* была адзіным такога кшталту творам, у якім аўтар раскрыў боскае пакліканне жанчыны-маці, сістэматызаваў даступны яму матэрыял аб пашане і любові да маці ў хрысціянскай Еўропе, у тым ліку і ў Беларусі, прааналізаваў значэнне культуры маці ў жыцці беларускага народу і яго культуры.

Да гісторыі ранняга хрысціянства звярнуўся доктар тэалогіі Я. Рэшаць. П. Татарыновіч заўважыў: „Больш сістэматычнай апостальскай працай было ягонае тэалагічна-аскетычнае пісьменства ў навукова-папулярным стылі *Z historyi Chryścijanskaj Apolohetyki, Światyja, Karotki Katechizm dla Bielarusau-Katolikau*³⁴. Але змест кнігі *Z historyi Chryścijanskaj Apolohetyki* больш гістарычны, чым тэалагічна-аскетычны. Напачатку аўтар раскрывае сутнасць і неабходнасць апалагетыкі наогул і апалагетыкі хрысціянскай, паказвае адносіны рымскай дзяржавы да хрысціянства ў першыя стагоддзі яго існавання і гісторыю барацьбы айцоў Царквы супраць паганства і гарэзіі, акцэнт увагу на апалагетычным баку дзейнасці Яна Дамаскіна і Тамаша Аквінскага, пры тым філасофска-тэалагічны аспект іх творчасці застаецца па-за ўвагай аўтара³⁵. Што да жанравых асаблівасцей кнігі *Światyja*, то іх, па сутнасці, вызначыў сам аўтар: „У жыцці-апісанні святых шукаем не столькі асноваў жыцця рэлігійнага, бо гэтым займаецца спецыяльная навука — тэалогія, сколькі хочам бачыць жывыя праявы згоднага сужыцця вольнай волі чалавека з ласкай Божай”³⁶. Згодна аўтару: „гісторыя — настаўніца народаў, якая шмат чаму вучыць. Да гэтага мае права і гісторыя развіцця хрыс-

³³ A. Stankiewicz, *Na światą matki. Uwahi ab dostojańsci i znacenni matki*, Wilnia 1940, s. 30.

³⁴ Żnić, *Na mahilu s.p. ajcu profesaru Jazepu-Atanazu Rešeciu, OSB*, Rym: „Żnić”, 1958, s. 44.

³⁵ J. Rešać, *Z historyi Apolohetyki Chryścijanskaj*, Wilno: Wyd-wa „Chryścijanskaja Dumka”, 1928, ss. 104.

³⁶ J. Rešać, *Światyja*, Lwou — Wilnia: „Chryścijanskaja Dumka”, 1937, kn. 1, s. 123.

ціянскай душы”. Зразумела, аўтар не мог не крануць пытанні тэалогіі і асабліва хрысціянскага аскетызму, бо як адно, так і другое з’яўляецца тэарэтычна-практычнай асновай апалагетыкі і святасці, але разглядае ён гэтыя пытанні ў працэсе гістарычнага развіцця хрысціянства. Глыбокім разуменнем самаахвярнасці ў імя Бога (Богу ўсё — сабе нічога) і прынцыпамі хрысціянскага аскетызму прасякнуты словы аўтара, дзе ён разглядае крытэрыі святасці, як рацыянальна-асэнсаваную волю чалавека ў яго імкненні аддаць жыццё дзеля вечных боскіх ідэалаў Любоўі і Добра. У кнігу ўвайшлі жыццяпісы 20 святых I-III ст. А. Станкевіч у прадмове да кнігі напіша, што „праца гэта мае становіцца значэнне (...) аўтар апісвае жыццё святых у святле хрысціянскай аскезы і філасофіі (...) і маюць яны фундамент хрысціянска-ідэалагічны (...) а таму з’яўляюцца каштоўным укладам у беларускую каталіцкую культуру”³⁷.

Не засталася па-за ўвагай культуралагічных разваг святароў праблема суадносін рэлігіі і нацыянальнага.

Паводле В. Гадлеўскага, „рэлігія, наказуючы паважаць бацькоў няменш, канечне, наказвае паважаць Бацькаўшчыну, як супольную матку ўсяго народу”³⁸. Асаблівае значэнне В. Гадлеўскі надаваў нацыянальнай ідэі, якая, на яго думку, прабуджае ў чалавека ахвоту да працы, да ахвярнасці і да геройства. „Здаецца, што нікая філязафічная ідэя ня можа прабудзіць у чалавеку столькі жыццёвых сілаў, колькі прабуджае добра зразумелая нацыянальная ідэя!”³⁹ У адносінах да нацыяналізму ён вызначае абарончы, творчы і імперыялістычны нацыяналізм. Абарончы патрэбен народу, каб уратаваць сябе ад нацыянальнай смерці. Але гэтага недастаткова: нацыя „павінна адначасна тварыць, разьвіваць свае нацыянальныя вартасці, сваю мову, сваю літаратуру й мастацтва, ідучы разам з гэтым да здабыцця для сябе палітычных правоў, роўных зь іншымі народамі”. Калі нацыя не імкнецца да гэтага, яна не з’яўляецца паўнаважнай і знікне з вобліку зямлі⁴⁰. Варта адзначыць, што ідэя творчага нацыяналізму заходнебеларускімі дзеячамі (І. Абдзіраловіч, А. Луцкевіч, Б. Тарашкевіч) разглядаецца „як супольны творчы працэс перш-наперш у галіне духоўна-культурнай, а праз яе замацаванне і развіццё спрыяе адраджэнню і ўсталяванню сацыяльна-дзяржаўных вартасцяў”⁴¹. У наступным сваім арты-

³⁷ J. Rešač, *Światyja...*, s. IV-VIII.

³⁸ W. Hadleuski, *Niezależność Białarusi i Katalicki Kaścioł*, „Krynica”, 1921, 3 krasawik.

³⁹ Гадлеўскі Вініцэс. Публіцыстыка, „Спадчына”, 1993, № 2, с. 38-51.

⁴⁰ Там жа.

⁴¹ В. М. Гліна, *Нацыяналізм і сацыяльная дэгенерацыя: погляд з мінуўшчыны*, [у:] *Чалавек. Этнас. Тэрыторыя (Праблемы развіцця заходняга рэгіёна Беларусі)*. Мат. міжнарод. навук.-практ. канф. У 2 ч., Брэст 1998, ч. 1, с. 83.

куле В. Гадлеўскі дае такое вызначэнне нацыі: „нацыя — гэта ня толькі сужыццё людзей на адной тэрыторыі, злучаных адной мовай і сваёй культурай, але і супрацоўніцтва на карысць цэльнасці, да чаго патрэбная сьведомасць і воля ўтрымоўваць і бараніць собскую супольнасць — народ”⁴².

Казімір Сваяк у лісце да брата ставіць пытанне аб цеснай сувязі народнага руху з этыкай і рэлігіяй, бо яны закладзены ў натуры чалавека. Немагчыма адраджэнне народу без хрысціянства, яно „раскрываецца ў золкай міжнароднасці і этычнай разьвязанасці”, — піша К. Сваяк. „Не пакідайце мовы роднай, каб не ўмерлі. Не пакідайце рэлігіі глыбокай нашай, каб не загавець душой”⁴³.

Больш ґрунтоўныя даследаванні пра паходжанне і самавызначэнне нацый і іх права на існаванне ў Божым творчым працэсе належаць святарам Я. Тарасевічу і А. Станкевічу.

Паводле А. Станкевіча, нацыі ўзніклі згодна аб’ектыўным (раса, мова, рэлігія, супольныя звычаі, супольная тэрыторыя) і суб’ектыўным (супольнасць маралі, псіхікі, волі і сьведомасці) прычынам. Апошнія — як завяршальны дзейнік панятку пэўнага народу. Права на ўласную мову, рэлігію і культуру кожнай нацыі вынікае не толькі з права прыроднага, але і з хрысціянскай навукі, з загаду Хрыста навучаць усе народы (Мацв. 28.29; Ап. Дз. 2.4-11). Далей А. Станкевіч прыводзіць цытату рускага філосафа У. Салаўёва, які словы Хрыста „навучайце ўсе народы”, — па стараславянску „вся языкі” — тлумачыць гэтак: „Вся языки — ни один не исключен, но ни один и не назван; ибо отныне не теократия приурочена к одной национальности, а к единой теократии приурочены все народности”. „Галоўны прынып хрысціянскай навукі, — піша А. Станкевіч, — гэта прызнаваць, уцвярджаць і паглыбляць асабовасць чалавека, як першага і адзінага асяродка поступу й культуры (...) Такім чынам кожная нацыянальнасць у сьвятле Хрыстовай навукі ёсць матэрыялам не для нішчэння яго, але для тварэння з яго культурных вартасцяў”⁴⁴. У хрысціянстве кожны народ можа знайсці вялікую маральную абарону і апору нацыянальнага жыцця: „Беларускі народ, будучы раздвоены рэлігійна, духова, мусіць шукаць адзінства, мусіць шукаць сваёй рэлігійнай і нацыянальнай сінтэзы” (с. 156-158). Пошукі такога сінтэзу, згодна А. Станкевічу, з’яўляюцца галоўным кампанентам нацыянальнай ідэі, якая выплывае

⁴² Гадлеўскі *Вінцэсь. Публіцыстыка*, „Спадчына”, 1993, № 2.

⁴³ К. Сваяк, *Дзея маёй мыслі, сэрца і волі*, Лёндан: Выданьне другое. „Божым шляхам”, 1991, с. 11.

⁴⁴ А. Станкевіч, *Хрысціянства і Беларускі народ: спроба сінтэзы*, Вільня 1940, с. 62-63.

з „палітычнай культурнай супярэчнасці Захаду і Усходу, з розніцы маскоўскага Праваслаўя і польскага Каталіцтва, — тут мусіць вытварыцца пасярэдні тып культуры, які, трымаючыся на сваёй нацыянальнай восі, лучыў-бы і асіміляваў-бы элементы ўсходня і заходня, бо калі задалёка пахіснуўся ўбок, — на ўсход ці на захад: страціў бы роўнавагу і загінуў-бы” (с. 174). У тварэнні рэлігійнага і нацыянальнага адзінства А. Станкевіч бачыць задачу мінімум. Спробай такога адзінства, „праявай патрэбы душы нашага народу і натуральных праяў самой сутнасці хрысціянства” магла б стаць Унія, якую належыла б праводзіць „у плошчы гарманічнага нацыянальнага і рэлігійнага сужыцця Беларусаў каталікоў і праваслаўных”, што не толькі аб’яднала б народ, але адначасна паслужыла б да аб’яднання Усходу і Захаду. І ў гэтым А. Станкевіч бачыць беларускі рэлігійны абавязак, які ўскладзены на беларускі народ гісторыяй і самім Богам.

Характэрнай у плане этнадыцыі (апраўданьне этнасу, народу) з’яўляецца даследаванне а. Я. Тарасевіча *Bielarusy u światle praudy*. Гэта адзіная на сённяшні дзень у нашай навукова-публіцыстычнай літаратуры кніга, „якая бярэ пад развагу глыбокія прынцыпы хрысціянскай філасофіі і этыкі, якія нічуць не пярэчаць сведамасці і самаакрэсленасці беларуса”⁴⁵. Перш-наперш аўтар раскрывае сутнасць праўды. Крыніцай праўды з’яўляецца Бог. Пасля з пункту гледжання праўды анталагічнай, лагічнай, рэлігійна-тэалагічнай, гістарычнай і сацыяльна-палітычнай сцвярджаецца права існавання беларусаў, як народу, задуманага ў Божых планах і роўнага з іншымі народамі: „Паводле планаў Божай прадбачнасці Беларускі народ заняў і засяліў пэўную часць зямельнага прастору, дзе ў працягу вякоў выраблялася яго асобная псіхалогія, утварылася і ад іншых моваў адрознівалася яго беларуская мова (...) — гэта першыя вынікі выпаўнення Божлага загаду для нас, каб мы сталіся згоднымі з нашым у Божым святым розуме ўзорам. (...) Згубіць скарб гэты — значыць знішчыць часціну нашай беларускай істоты, часць згоднасці з розумам Божым: словам, надарваць, знішчыць праўду”⁴⁶.

Рэлігійна-філасофская тэматыка ў творчасці беларускіх святароў прасякнута тэмай Бога і народу. У асноўным — гэта невялікія паводле зместу брашуркі навукова-папулярнага стылю, якія ўяўляюць больш паглыблены каментар Святога Письма, хрысціянскай дагматыкі, філасофіі Тамаша Аквінскага. Заслугоўвае ўвагі той факт, што беларускія святары ў тэарэтычным аспекце абгрунтоў-

⁴⁵ А. Дзедзінка, *Айцец Янка Тарасевіч*, „Божым шляхам”, Парыж, 1979, № 150, с. 12-16.

⁴⁶ J. Tarasewiĉ, *Bielarusy u światle praudy*, Wilnia: „Chryścijanskaja Dumka”, 1935, s. 40.

валі патрэбы нацыянальнай працы і „чыста беларускай ідэі” ў кантэксце заходнебеларускай філасофскай думкі, у якой не было „нічога ад палітычнага насілля, эканамічнай і духоўнай экспансіі, асіміляцыйных захадаў”⁴⁷. У такім кантэксце разглядаюцца і праблемы рэалізацыі нацыянальнай ідэі — „не столькі праз жорсткую палітычную і эканамічную барацьбу, але праз патрэбу нацыянальнага духоўнага развіцця”, праз „нацыянальную пазітыўна-творчую працу”⁴⁸.

Для філасофска-тэалагічных разважанняў беларускіх святароў характэрна: рацыянальнае і містычнае асэнсаванне веры, тэадыцыя, антрападыцыя і этнадыцыя. Праблемы гэтыя хвалявалі не толькі заходнеўрапейскую філасофію і, у прыватнасці, неатамістаў (Дж. Чэстэртон, Ж. Марытэн, Ле Сен), але і рускіх рэлігійных філосафаў канца XIX — пачатку XX ст. (У. Салаўёў, М. Бярдзьеў, Л. Карсавін, П. Фларэнскі, К. Лявонцеў, І. Ільін, Г. Фядотаў і інш.

Такім чынам, духоўная спадчына беларускага каталіцкага духавенства ўяўляе сабой з’яву пасіянарнай актыўнасці творчай эліты, істотны набытак беларускай культуры ў кантэксце хрысціянскага гуманізму.

Streszczenie

W latach 30. XX w. inteligencja białoruska wiele uwagi poświęcała tłumaczeniu *Pisma Świętego* na język białoruski. Zajmowali się tym m.in. Anton Łuckiewicz, Radasław Astroucki, Branisław Taraszkiewicz, Kastuś Jezawitau, Adam Stankiewicz. Najwięcej uwagi przybliżeniu Białorusinom treści ewangelicznych poświęcił ksiądz Wincuk Hadleuski, autor *Historii Świętej lub Biblii Nowego Testamentu*. Hadleuski podkreślał, że nauczanie religii w obcym dla ludności języku prowadzi do sektantstwa, dlatego obowiązkiem duchownych było udostępnianie wiernym *Pisma Świętego* w sposób dla nich zrozumiały. Jego poglądy w dużej mierze podzielał ksiądz Adam Stankiewicz, który całość życia społecznego traktował według kryterium zgodności z treściami ewangelicznymi.

⁴⁷ В. М. Гліна, *Сутнасць і асаблівасці нацыянальнага адраджэння ў Заходняй Беларусі (1920-1939 гг.): Аўтарэф. дыс... канд. філас. навук: 09.00.03, Бел. дзярж. ун-т, Мінск 1996, с.17.*

⁴⁸ Там жа.